

Statsvetarna riskerar att marginaliseras

Mats Bergstrand

När Marja Lemne disputerar med avhandlingen *För långt från regeringen – och för nära. Expertgruppen ESO:s födelse, levnad och död* strax före påsk i år säger en person i betygsnämnden någonting som får mig att reagera. Professorn och prefekten för sociologiska institutionen vid Stockholms universitet Karin Helmersson Bergmark menar att framställningsformen är ett typexempel på den gamla skolan för hur avhandlingar ska skrivas, en form som nu är övergiven. Påpekandet är inte självklart menat som beröm. Jag kom att tänka på när ishockeymålvakten Henrik Lundqvist inför OS i Turin 2006 under en tv-intervju ombeds kommentera kollegan Tommy Salos fantomräddning i straffavgörandet mot Kanada i finalen i Lillehammer-OS 1994 och skrattande säger ”old school”. Inte heller där känns det som någon odelad hyllning. Och möjligen fungerar inte Salos sprattlande längre, men när det gäller statsvetenskapen är den gamla skolan kanske ändå att föredra. Enligt professor Helmersson Bergmark kan dagens avhandlingar inte vara lika omfattande; doktoranderna klarar inte av att hantera ett lika stort material, de breda och generella frågeställningarna får överges. Tidsramarna sätter stopp. Sammanläggningsavhandlingar kanske kommer att ersätta monografierna.

En av opponenteren Anders Mellbourns favoritargument under disputation och disputationsmiddag var kopplingen mellan ESO och DN Debatt, mellan respondent och redaktör. Både Mellbourn och Lemne låtsades ha ett utifrånperspektiv på frågan även om opponenteren vid tidpunkten var chef för samhällsredaktionen och biträdande redaktionschef på Dagens Nyheter medan respondenten var kanslichef på ESO. Själv satt jag som chef för DN Debatt och vet därför, precis lika väl som disputationens båda huvudaktörer, hur det hela låg till. Marja Lemne kontaktade mig i god tid inför publiceringen av nya forskningsrapporter från ESO. Jag fick möjlighet att publicera dem dagen innan de formellt presenterades och kunde därför försäkra mig om ett betydande nyhetsvärde. Lemne å sin sida fick via DN Debatt bred spridning för ESO:s rapporter. Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi utgjorde med sin formella närhet till finansdepartementet och reella frihet i forskningsupplägg en optimal aktör ur ett

redaktörsperspektiv; hög status i kombination med fri och intressant forskning. Att Lemne i sin avhandling ändå landar i att det mediala genomslaget var måttligt beror på att hon tittar på fel sidor. Studien av ledarsidorna borde ha bytts ut mot en studie av nyhetssidornas, och etermediernas, hantering av materialet. Det konstaterandet är också opponentens. Men respondenten valde medvetet bort den tolkningsramen i och med att hon exkluderade det egna kansliets marknadsföringsarbete från sin undersökning. Hade det varit med hade slutsatsen blivit den motsatta: att ESO hade ett stort medialt genomslag. Men då hade Marja Lemne också tvingats dra slutsatser om orsaken till denna framgång, och den stod att finna i hennes egen begåvade och fingerfärdiga lanseringsstrategi. En pikant detalj i sammanhanget är att den person som Lemne informellt bollade lanseringsidéer med under denna tid var DN-redaktören Anders Mellbourn.

Men min poäng här är att detta material var medialt intressant därför att det sysslade med centrala samhällsfrågor på ett brett och tillgängligt sätt. Det var "old school". På samma sätt som Marja Lemne tar ett så brett grepp om sitt ämne att hon får veta att detta egentligen inte längre är möjligt.

I och för sig är även DN Debatt "old school" i så måtto att den nyhetsförmedlarmodellen förutsätter en ordning med en relativt bred och samlad mediekonsumtion. I en tid när papperstidningarna riskerar att tyna bort till förmån för ett oerhört både rikt och omfångsrikt informationsutbud på nätet blir det också svårare att upprätthålla ett samlande torg för den breda och seriösa samhällsinformationen och samhällsdiskussionen.

Här vill jag dock uppehålla mig vid frågan om statsvetarnas roll och position i denna samhällsdiskussion, oavsett vilka former den tar sig i framtiden. Under 1980- och halva 1990-talet hade nationalekonomerna problemformuleringsprivilegiet i svensk samhälldebatt. Det var Assar Lindbeck och hans kolleger som dominerade i medierna bland representanterna för de vetenskapliga disciplinerna. En anledning till att de tappade den positionen till förmån för just statsvetarna var att de hade lite för likformade och, i mångas ögon, lite för missvisande budskap om hur 1990-talskrisen skulle hanteras. De tappade i trovärdighet hos medierna. Men en väl så bidragande orsak var inomvetenskaplig: nationalekonomerna började mer och mer inrikta sig på små esoteriska frågeställningar, ofta av rent matematisk karaktär, det stora samhällsperspektivet övergavs. Så när unga nationalekonomer i dag hävdar att de inte har något intresse av att delta i de breda medierna därför att nivån är för låg och risken för

feltolkningar för stor gör de sannolikt i och för sig en korrekt analys av medieutvecklingen, men de tackar nej till ett party de inte är inbjudna till. Båda sidor anser att den andra inte har tillräckliga kunskaper, forskarna efterfrågar djup, journalisterna bredd och relevans. Ingenera parten kan leva upp till önskemålet.

Frågan är nu om statsvetarna är på väg att hamna i samma fälla som nationalekonomerna. Jag är rädd för att detta är fallet. De signaler som gavs på Marja Lemnes disputation tyder på det. Ska framtidens statsvetare bli smalare och mer detaljinriktade får vi nog se en repris på det mediala efterfrågasom nationalekonomerna råkade ut för. Något som där bär syn för sägen är det faktum att en av opponenter Mellbourns anmärkningar mot ESO-avhandlingen var att författaren använt sig av källor som hade en del år på nacken. Huruvida detta berodde på att det inte finns någon mer sentida relevant forskning att använda sig av eller inte blev aldrig klarlagt, men opponenter blev svaret skyldig på frågan om det var någon specifik litteratur han saknade. Risken finns alltså att statsvetarna redan är inne i en medial marginaliseringsfas utan att de vet om det. (Alla statsvetare delar förstås inte bedömningen att det är av ondo att verka utan medial exponering, men här är själva bedömningsgrunden just positionen i samhällsdebatten.) Ett skäl att misstänka det är det faktum att väldigt få nya statsvetare tar position i denna debatt. Fortfarande är det de gamla gubbarna som dominerar. Olof Ruin och, kanske i mer begränsad omfattning, Daniel Tarschys syns alltjämt i debatten bland statsvetarna i Stockholm medan den nuvarande Hjertaprofessorn Michelle Micheletti inte syns alls. I Uppsala dominerar förre Skytteanske professorn Leif Lewin medan efterträdaren Li Bennich-Björkman har svårare att skapa intresse för disciplinen, i alla fall i nationella medier. På hemmaplan i Uppsala syns hon en del, och hennes grundinställning är vällovligt öppen, men först när man erövrar den nationella mediescenen går det att sätta bestående avtryck. Även i Göteborg är det ett rätt gammalt gäng som stjälar allt syre med duon Sören Holmberg och Bo Rothstein i spetsen. Vän av könsmaktsordning ser kanske här främst en genusproblematik, Micheletti och Bennich-Björkman har problem med genomslaget därför att de är kvinnor. Sannolikt ligger dock inte huvudförklaringen där. Dels har ju dessa kvinnor bevisligen slagit sig fram till de absoluta topposterna i en traditionellt mansdominerad statsvetarvärld, och dels har även yngre begåvade manliga forskare problem. Varför syns exempelvis inte stjärnskottet Jonas Tallberg mer än han gör?

Både när det gäller mediernas tilltro till forskarna och till forskningens inriktning finns likheter mellan nationalekonomerna i mitten av 90-talet och statsvetarna i dag. Internt inom statsvetenskapen har det höjts varningsrop mot att statsvetare för mycket går in i rollen som vanliga politiska kommentatorer och att disciplinen därför riskerar att tappa trovärdighet. Denna varning är befogad. Om allmänheten allt för ofta får se och höra statsvetare uttala trivialiteter kommer de förr eller senare att sluta lyssna. Samma sak om statsvetarna agerar som vanliga parti-medarbetare och levererar rekommendationer till politiker, alternativt om de som rena opinionsinstitutsföreståndare presenterar sina gissningar om opinionsutvecklingen. Och ingen är snabbare att nosa reda på sådana signaler än journalisterna. De tidigare så omhuldade statsvetarna kan lätt förvandlas till hackkycklingar och paria av denna den mest trolösa och populistiska av yrkeskårer.

Framsta exemplet på denna problematik är Göteborgsprofessorn Ulf Bjerelds agerande i medierna. Ständigt närvarande, ofta tvärsäker, alltid med misstänkt egen agenda. Är det professorn eller politikern som uttalar sig om Palestinafrågan, om Nato, om olika utnämningar, etcetera? Det är inte bra för vare sig journalistiken eller statsvetenskapen att styrelseledamoten i Sveriges kristna socialdemokraters förbund, Broderskaparna, tillika professorn i statsvetenskap, Ulf Bjereld, får fara fram i medierna på detta sätt. På senare tid har medierna också upptäckt avsändarproblematiken och presenterar nu oftast Bjereld som både statsvetare och politiker. I sammanhanget kan det vara på sin plats att idka viss självkritik; alla dessa SOM-undersökningar om den stillastående Nato-opinionen av Ulf Bjereld som jag publicerade på DN Debatt genom åren var kanske inte riktigt journalistiskt försvarbara. Men texterna är bra studier av problematiken med statsvetenskapens trovärdighet. Där finns den tydligt trovärdiga kvantifieringen över tid av Nato-opinionen, och där finns en kvalitativ analys av orsakerna till utvecklingen som också ska vara vetenskap, men som lika gärna kan var en text av en politiker som driver opinion i denna Natofråga.

Tyvärr har vi också exempel på hur statsvetare medvetet trivialiseras av journalister som ser till att förminska experterna för att själv hamna i starkare ljus.

Framstående statsvetare har för mig berättat om hur de vid upprepade tillfällen blivit intervjuade av politiska journalister som sedan ”stulit” deras analys och gjort den till sin egen. Journalisten citerar några perifera

oväsentligheter ur en lång intervju och lägger därefter själv beslag på essensen i resonemanget för sin egen politiska kommentar. Ledande politiker ser numera alltid till att själva banda alla intervjuer för att i efterhand kunna påvisa otillbörliga vinklingar eller missgrepp. Kanske borde statsvetarna börja använda sig av samma teknik. Men först som sist är detta, om det stämmer, ett problem inom journalistiken. Det är trots allt inte statsvetarna som har det största trovärdighetsproblemet av de båda yrkesgrupperna.

Frestelsen att begå etiska övertramp av denna art ökar i takt med att journalisterna allt mer tar på sig rollen som experter och domare i politiska tvister. Det blir fler och fler ledarsidesliknande kommentarer på nyhetsplats i medierna, fler och fler självutnämnda statsvetarprofessorer på redaktionerna. Därför kandiderar journalisterna nu också för att efterträda statsvetarna i rollen som samhällsfrågornas mediala experter. Lite sorgligt är detta eftersom journalisten per definition inte är expert utan granskare. Sedan kan sådana vara mycket kunniga, men det är en annan sak. Modellen där en journalist intervjuar en annan journalist som ska agera expert är inte särskilt främjande för mediernas granskande roll. Redaktionernas vilja att följa upp ett sådant inlägg med att visa att den egna redaktören hade fel i sin analys är ofta rätt begränsad. Och om denne ”expert” dessutom behöver stjäla idéerna från sina intervjuoffer, då är det förstås riktigt illa ställt.

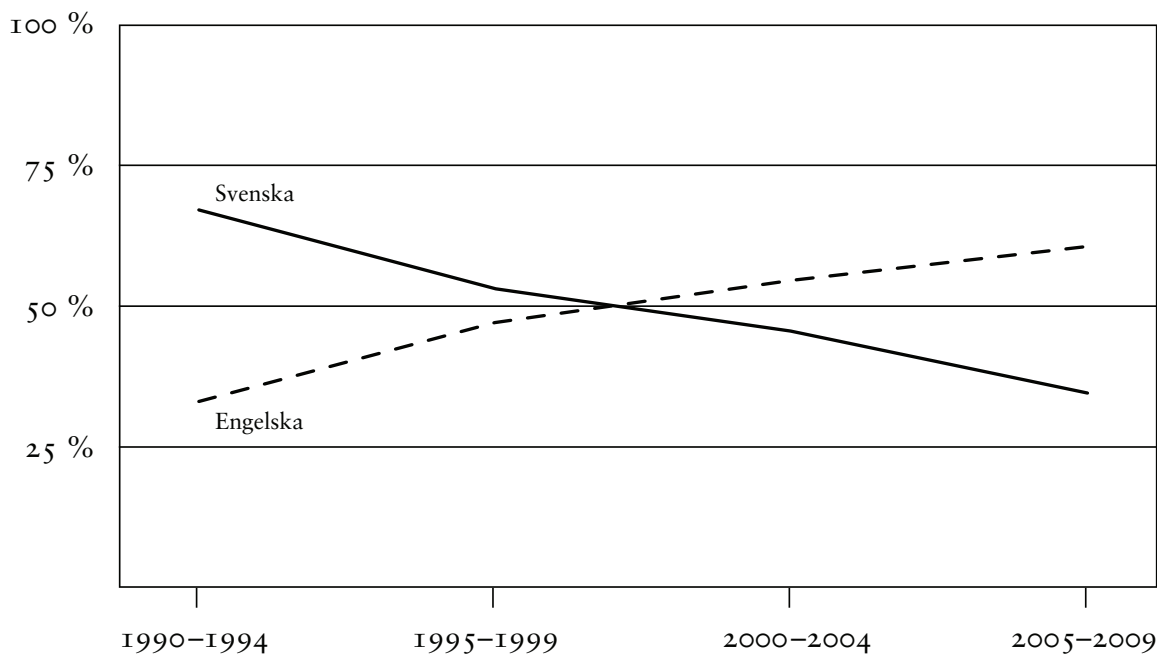
Hela skulden till utvecklingen bär alltså inte statsvetarna själva. Men huvudskälet till att statsvetarna riskerar att marginaliseras i samhällsdebatten, även om det kan vara lite svårt att känna av långsiktiga trender av detta slag under ett valår, är sannolikt disciplinens utveckling på forskningssidan, eller mer precist i den forskningsförberedande fasen.

Jag har gått igenom statsvetaren Leif Johanssons sammanställning av vilka avhandlingar i denna disciplin som lagts fram mellan 1890 och 2009.¹ För egen del har jag koncentrerat mig på perioden 1990–2009. Sammantaget handlar det under den senaste 20-årsperioden om 437 avhandlingar plus 24 avhandlingar på Göteborgs förvaltningshögskola. Under perioden visar det sig att det lagts fram i princip lika många avhandlingar skrivna på svenska som på engelska (49,2 procent på svenska, 50,8 på engelska, dessutom en på tyska och en på norska). Ingen särskilt anmärkningsvärt med detta, kan tyckas. Men om vi istället tittar på utvecklingen över tid ser vi en intressant förändring.

Om vi exkluderar Göteborgs förvaltningshögskola, som har så renodlat inhemska ämnen att valmöjligheten att skriva på engelska i praktiken

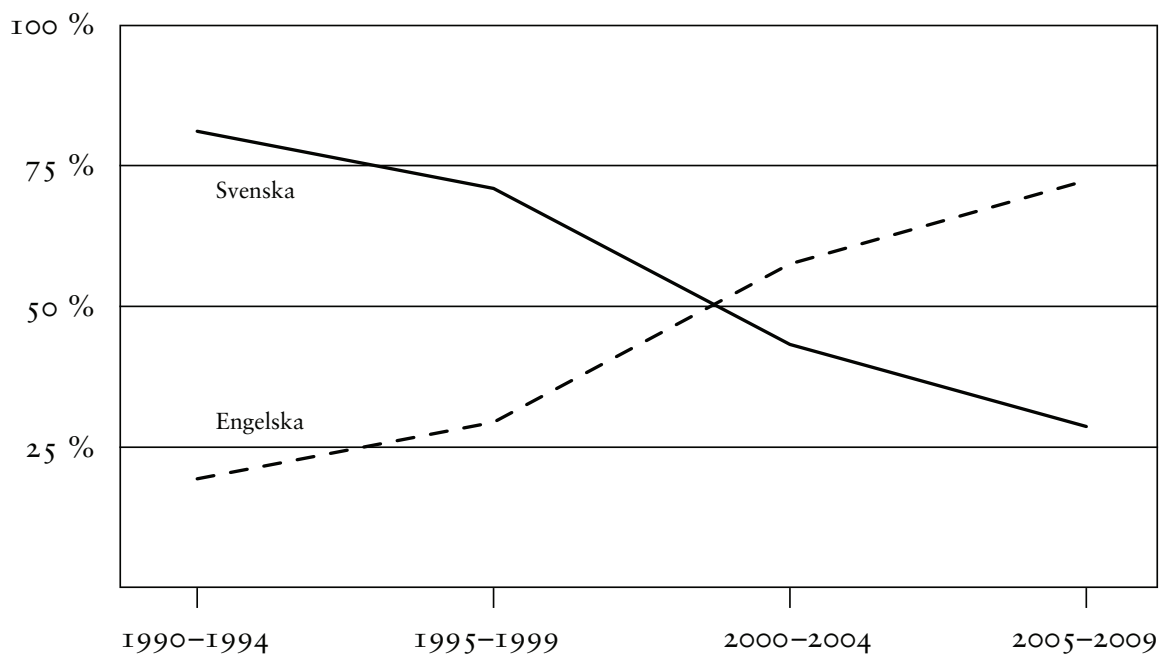
knappast finns (ingen av de där 24 framlagda avhandlingarna är heller skrivna på något annat språk än svenska) får vi följande bild:

År 1990–1994 var 67 procent av avhandlingarna skrivna på svenska och 33 procent på engelska. Nu är fördelningen den omvända. Under perioden 2005–2009 är 34,5 procent av avhandlingarna skrivna på svenska, medan hela 65,5 procent skrivs på engelska.

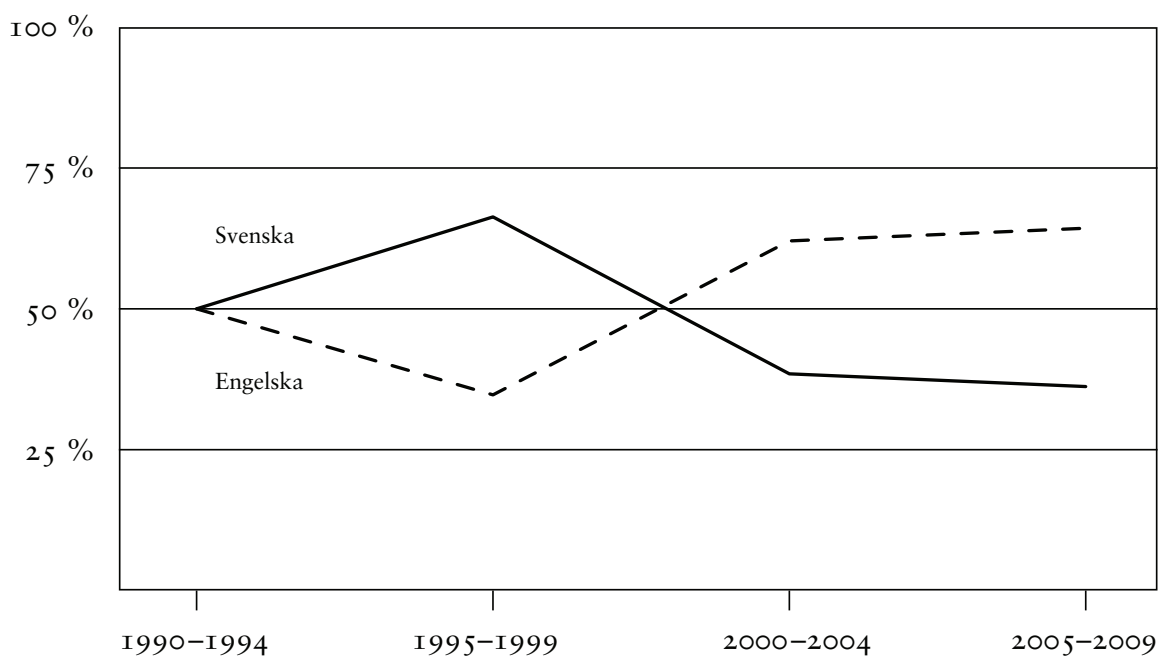

Figur 1. Statsvetarnas val av avhandlingsspråk. Hela riket, perioden 1990-2009.

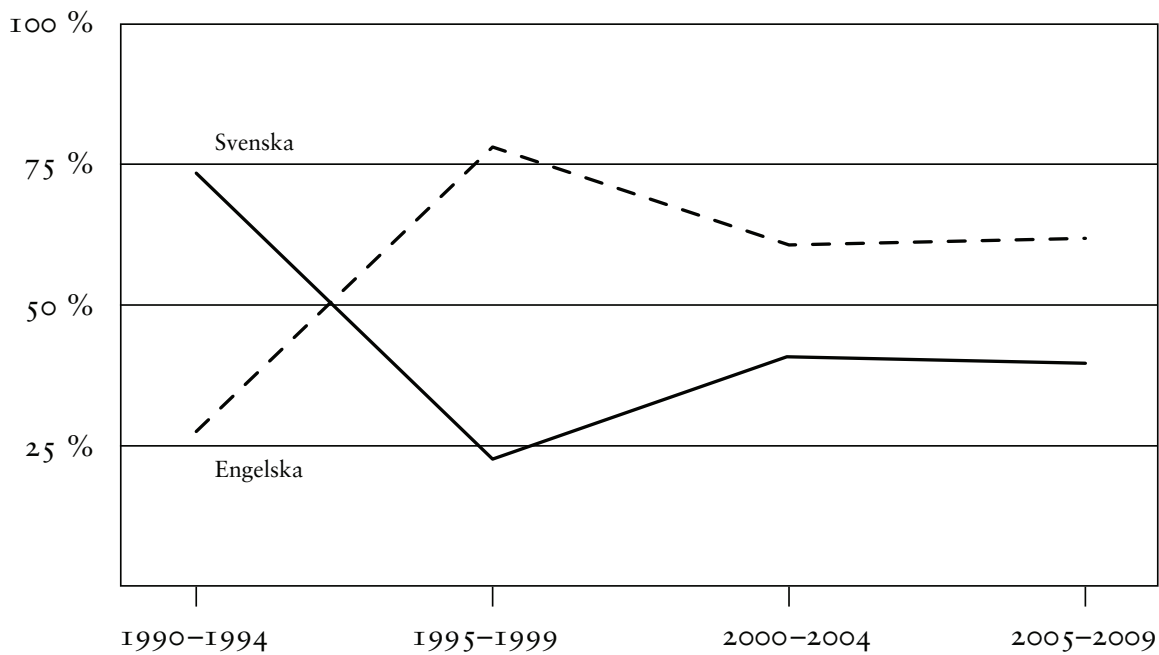
Om vi bryter ner siffrorna och tittar på de stora universiteterna ser vi exakt samma tendens. I Uppsala skrevs 81 procent av avhandlingarna på svenska år 1990–1994 medan det nu i stället är 72 procent som skrivs på engelska. För Lund har det gått från 73 procent på svenska till 61 procent på engelska, för Göteborg från 63 procent på svenska till 78 procent på engelska. I Stockholm ser vi samma utveckling även om bland annat en stor satsning på internationell politik gör att andelen engelska avhandlingar där är större i ett tidigare skede.

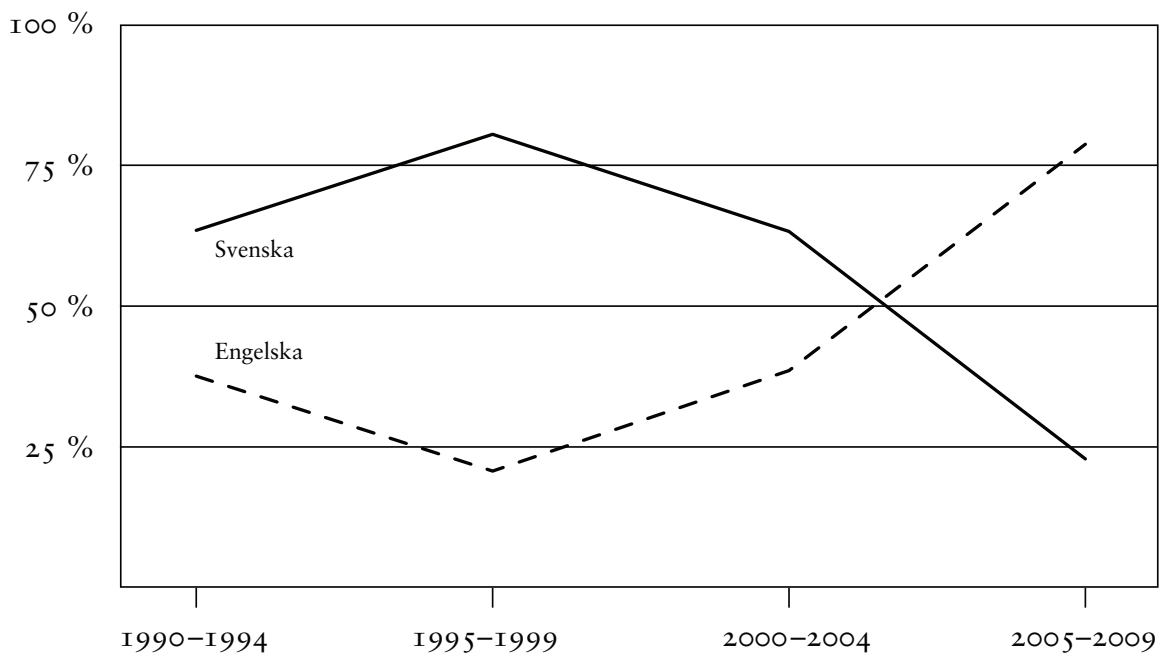
Figur 2. Statsvetarnas val av avhandlingsspråk. Uppsala universitet, perioden 1990-2009.

Figur 3. Statsvetarnas val av avhandlingsspråk. Stockholms universitet, perioden 1990-2009.

Figur 4. Statsvetarnas val av avhandlingsspråk. Lunds universitet, perioden 1990-2009.

Figur 5. Statsvetarnas val av avhandlingsspråk. Göteborgs universitet, perioden 1990-2009.

Många statsvetenskapliga forskare som jag talat med om denna ”engelska sjuka” har en egen bild av att utvecklingen går åt detta håll, även om de inte studerat saken närmare. Forskningens kvalitet och värde bedöms utifrån vilka internationella tidskrifter resultaten publiceras i, och forskarna är i hög grad beroende av hur många träffar deras uppsatser får i olika internationella citeringsindex. Att skriva böcker på svenska om svensk statsvetenskap är värdelöst rent karriärmässigt, det är ”old school”. Föga förvånande är det därför främst äldre, sedan länge etablerade, statsvetare som hänger fast vid denna ”förlegade” forskningsmodell, exempelvis Sören Holmberg i Göteborg eller Tommy Möller i Stockholm. På disputationnivå ser man också att avhandlingar på svenska inte sällan skrivs av äldre studenter som inte i första hand har en framtida forskarkarriär som mål för avhandlingsarbetet, som Ingemar Mundebo eller för den delen Marja Lemne. Allt tyder alltså på att den utveckling vi ser kommer att fortsätta.

En sammanställning av alla pågående avhandlingsarbeten i statsvetenskap i landet, som professor Magnus Jerneck låtit ta fram, bland annat inspirerad av denna min hypotes, indikerar också att den har fog för sig. Nu är vissa av dessa redovisade arbeten i sin linda och språkvalet inte alltid slutgiltigt bestämt så en kvantifiering blir här vanskligare. Också det faktum att det i vissa fall bara anges ämnesområden på svenska men ingen titel gör att risken för felslut är stor. Detta med ett undantag, Uppsala universitet, där avhandlingsspråket är explicit utsatt. Då framgår det att avhandlingar som getts den preliminära titeln ”Krishanteringssituationen i Sverige” eller ”Fredsförhandlingar i Tibet” egentligen ska skrivas på engelska. Och räknar man samman dessa vid Uppsala universitet påbörjade doktorsavhandlingar i statsvetenskap visar det sig att 28 stycken ska skrivas på engelska och bara fyra på svenska. Hela 87,5 procent av dessa arbeten framförs alltså på engelska.

Avhandlingar i statsvetenskap på svenska kommer framöver att bli sällsynta undantagsfall. De kanske till och med förbjuds när någon tänker till och hävdar att svenska är ett för litet språk för att en avhandling rättvist ska kunna bedömas i en internationell kontext. Det låter knäppt, jag vet, men säker kan man inte vara.

För vad är det då som händer i och med att svenskan marginaliseras som statsvetenskapligt språk? Ja det första är, paradoxalt nog, att den där tänkta citeringseffekten riskerar att utebli. Undervisande statsvetare vittnar om att den språkliga nivån på mycket av det engelska avhandlingsarbete

som svenska studenter levererar är undermåligt och bara av det skälet sorteras bort vid internationella granskningar. Den svenska grundskoleutbildningen har förvisso gjort oss till ett engelsktalande folk, men i dess kölvatten har samtidigt skapats en häpnadsväckande hybris kring vår förmåga på området. Andraspråk är andraspråk, och de lämpar sig trots allt inte alltid så väl för den precision som krävs i vetenskapliga sammanhang. För ofta skriver vi vad vi kan skriva, inte exakt vad vi vill uttrycka och formulera. Det är en problematik som finns även inom modersmålet men som förstas förstärks rejält när vi ger oss in på andra språkområden. På svenska skrivna avhandlingar som med professionell hjälp översätts till engelska för internationella bedömningar är därför en icke oäven alternativ modell.

När det gäller resonemanget kring statsvetarnas position i samhällsdebatten är det dock främst en annan aspekt av språkväxlingen som intresserar mig. Det ligger nära till hands att misstänka att bytet av språk också innebär en förskjutning i ämnesvalet. En jämförelse mellan avhandlingar om svensk politik och jämförande eller internationell politik, alternativt studier av andra länders inrikespolitik, visar också på en sådan förskjutning. Till svensk politik räknas i studien avhandlingar som utgår från det svenska perspektivet, det vill säga en avhandling som studerar hur Sverige agerar gentemot konflikterna i Mellanöstern räknas som svensk politik, medan en som studerar regionala partier i Västeuropa naturligt hamnar i den internationella kategorin, för att låna exempel från Ulf Bjereld och Cecilia Malmström. Den internationella kategorin innefattar alltså här även studier, och komparativa undersökningar, av andra länders inrikespolitiska förhållanden. Vissa avhandlingar går inte att placera i denna mall och har därför sorterats bort. Om man exempelvis tittar just på Göteborgs universitet så framkommer ett mycket intressant mönster. Man kan dela upp sammanställningen i fyra fält och får då följande resultat för antal avhandlingar i respektive kategori:

1. Svenska avhandlingar om svensk politik: 32
2. Svenska avhandlingar om internationell politik: 5
3. Engelska avhandlingar om svensk politik: 8
4. Engelska avhandlingar om internationell politik: 25

Antagandet att avhandlingar på svenska i högre grad tar upp frågeställningar kring svensk politik och förvaltning medan avhandlingar skrivna på engelska i högre utsträckning tar upp frågor om internationell och

jämförande politik verkar vara korrekt. Nu hävdar säkert många att distinktionen är förlegad, att uppdelningen inte längre låter sig göras i en tid när internationella beslut i så hög grad styr utvecklingen även i Sverige. Men det är ändå skillnad på att studera hur en internationell händelse eller process direkt har påverkat Sverige och att forska om mer övergripande globaliseringstrender. När Demokratirådet år 2010 skriver om *Europeiseringen av Sverige* faller det sig också naturligt att använda svenskan. Likaså är det med avhandlingar som Henrik Oscarssons *Den svenska partirymden: väljarnas uppfattningar av konfliktstrukturen i partisystemet 1956–1996*, Urban Strandbergs *Debatten om den kommunala självstyrelsen 1962–1994*, eller Lena Wängneruds *Politikens andra sida: om kvinnorepresentation i Sveriges riksdag*. Behandlar avhandlingarna i stället ämnen som *Democratic electioneering in southern Africa: the contrasting cases of Botswana and Zimbabwe* (Staffan Darnolf) eller *How women's movements matter: women's movements strategies and influence on gender policy information in post-Communist Croatia and Slovenia* (Andrea Spehar) känns det mer självklart med engelskan som språkval. Visst finns undantag, men huvudmönstret är ändå rätt tydligt: språkvalet påverkar ämnesvalet. Nu verkar valet av språk vara avgjort i förväg; du måste skriva på engelska om du ska ha några möjligheter att slå dig fram och göra karriär inom statsvetenskapen.

En annan orsak till förändringen är att studenterna själva lockas av att skapa sig ett internationellt kontaktnät. Det är helt enkelt roligare, kanske till och med häftigare, att verka på den internationella arenan. Samtidigt styrs då, kanske omedvetet, ämnesvalet bort från den traditionella forskningen om svensk inrikespolitik i riktning mot mer fokus på vår omvärld. Svenska är "old school". Forskning om svensk politik är "old school". Man kan fråga sig vem som ska syssla med denna forskning om inte de svenska statsvetarna har något intresse av det. Från vissa håll tror man på en utveckling där ämnesvalet för de engelska avhandlingarna kommer att skifta i riktning mot mer av svensk politik igen. Så blir det möjligen, även om det inte syns några större tecken på det ännu. Och det riskerar att bli ett återtåg på marginalen i skuggan av den stora övergripande utvecklingen. I sammanställningen av påbörjade avhandlingar ser vi från Uppsala många titlar som visar att studierna behandlar utvecklingen i helt andra områden av världen som Kirgizistan, Kina, Georgien, Columbia och Ukraina. Men vi ser också ett härligt undantag med titeln *Constructing Consensus Identity in the Early Swedish Trade Unions*.

För statsvetarnas deltagande i svensk samhällsdebatt är ämnesutvecklingen problematisk. Det säger sig självt att en statsvetarkår som har fokus utanför landets gränser kommer att vara mindre intressant för medierna: ”Nej, jag kan inte analysera effekterna av det svenska riksdagsvalet, men jag har oerhört intressanta forskningsrön om varför väljarströmmarna i Portugal något ändras över tid”.

Frågan är då vilka som ska ta över när statsvetarna abdikerar. Journalisterna vill gärna göra det och utvecklingen är på väg åt det hållet. En sådan ordning skulle som sagt vara olycklig av många skäl. Dels riskerar nyhetsjournalisternas åsiktsvurm att påverka granskningen negativt, dels är det ur ett konsumentperspektiv bättre att lyssna på riktiga experter än på dem som med olika metoder försöker spela rollen.

Men fortsätter statsvetenskapen att utvecklas i den riktning som nu verkar ske med insnävning av ambition och utsvävning av ämnesval så kommer den mediala marginaliseringen som ett brev på posten. Jag tycker att det vore trist. Men jag inser att jag därvidlag är väldigt mycket ”old school”.

Noter

- 1 Se Leif Johanssons bidrag i denna volym samt hans sammanställning av svenska avhandlingar i statsvetenskap (Johansson, Leif, 2010. ”Förteckning över svenska doktorsavhandlingar i statsvetenskap 1890-2009”, *Statsvetenskaplig Tidskrift* 112(3), s 325-363.